

DZIECI Z DOŚWIADCZENIEM MIGRACYJNYM W PRZEDSZKOLU

Ruchy migracyjne są powszechnym zjawiskiem, które od wielu lat można zaobserwować na terenie naszego kraju, jednak w wyniku wojny w Ukrainie liczba obcokrajowców przybywających do Polski, a wraz z nimi uczęszczających do przedszkoli dzieci, wzrasta praktycznie z dnia na dzień. W efekcie z doświadczeniem migracyjnym muszą zmierzyć się nie tylko mali uchodźcy, ale też ich przedszkolni wychowawcy.

Anna Waleriańczyk

Absolwentka Wydziału Studiów Edukacyjnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Z wykształcenia nauczyciel języka angielskiego oraz pedagog-terapeuta. Obecnie dyrektor jednego z poznańskich żłobków. Prywatnie dusza artystki, pasjonatka rysunku oraz scrapbookingu.

związany z sytuacją polityczną. W obliczu ostatnich wydarzeń w Ukrainie miliony naszych wschodnich sąsiadów przekroczyło granice swojego kraju, nie zważając na aspekty ekonomiczne czy zarobkowe – zrobili to, by chronić życie własne oraz swoich bliskich. Wielu ludzi przyjęło pod swój dach potrzebujące pomocy rodziny, bezinteresownie zapewniając im tymczasowe warunki do życia. Niepewność, którą niesie ze sobą ta sytuacja, zmusza uchodźców do diametralnej zmiany swojego życia, do odnalezienia się w nowej i – pomimo uzyskanej od innych pomocy – brutalnej rzeczywistości.

Zagrożenia, z którymi mierzą się dzieci z doświadczeniem migracyjnym

Rodzina jako podstawowa komórka społeczna musi zmierzyć się z wieloma trudnościami, które niesie ze sobą proces migracji. Dezintegracja rodzin ma ogromny i bezpośredni wpływ na wieloaspektowy rozwój dziecka. Oddziałuje nie tylko na proces wychowawczy w kontekście domowym, ale także na funkcjonowanie dziecka w placówce wychowania przedszkolnego. Dzieci z rodzin migracyjnych próbujące odnaleźć się w nowej rzeczywistości edukacyjnej i społecznej borykają się z takimi problemami, jak nieznanomość języka, poczucie braku przynależności do grupy czy tęsknota za środowiskiem, które zdaje się dla nich właściwe.

Odmiennność kulturowa, obcy język, nowe środowisko oraz próba integracji ze społecznością lokalną to tylko kilka aspektów, z którymi muszą zmierzyć się rodziny migracyjne. Ludzie migrują po świecie, chcąc znaleźć odpowiednie dla siebie miejsce. Poszukują przestrzeni, która umożliwi im poprawę warunków życia. Migranci często opuszczają swój kraj ze względów ekonomicznych, poszukując lepszej pracy i odpowiednich warunków do rozwoju na polu zawodowym. Niekiedy powodem migracji są sytuacje natury osobistej, w których przeprowadzka zdaje się jedynym rozwiązaniem, by móc żyć w harmonii i zgodzie z samym sobą. Inną przesłanką może być brak poczucia bezpieczeństwa we własnym kraju, często

Zjawisko migracji często wiąże się z odseparowaniem od jednego z rodziców bądź innych bliskich członków rodziny. Tęsknota i poczucie osamotnienia jest złożonym psychospołecznym doświadczeniem, które może rzucać na psychikę oraz rozwój dziecka. Z kolei deficyty kompetencji językowych przyczyniają się do powstawania barier w komunikacji z dziećmi oraz nauczycielami. Może mieć to znaczny wpływ nie tylko na adaptację dziecka w przedszkolnym środowisku, ale także na jego dalszą edukację. Co prawda umysł dzieci w wieku przedszkolnym jest bardzo chłonny, a ich sposób komunikacji nie opiera się tylko na komunikatach werbalnych – istnieje wiele zabaw i aktywności, w których dzieci potrafią się zintegrować, nawet jeśli nie porozumiewają się w tym samym języku. Stwierdzono, że migrantom z krajów słowiańskich łatwiej jest odnaleźć się na terenie naszego kraju ze względu na podobieństwa zarówno kulturowe, jak i językowe. Niemniej jednak szereg zmian, które niesie ze sobą przeprowadzka, może przyczynić się do powstania zaburzeń emocjonalnych oraz stanów lękowych u dzieci, zwłaszcza gdy wiąże się to z traumatycznymi sytuacjami, których dziecko było świad-

kiem. W efekcie może powodować to brak chęci do nawiązywania kontaktu z innymi, mówienia o własnych potrzebach i uczuciach. By wesprzeć migrantów w tym procesie, istotne jest organizowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej ze strony placówki wychowania przedszkolnego nie tylko dla dzieci, lecz także dla całych rodzin, które zostały dotknięte problemem migracji.

Edukacja wielokulturowa w przedszkolu

Edukacją wielokulturową można nazwać proces oświatowo-wychowawczy, który – jak sama nazwa wskazuje – ma za zadanie kształtować postawy zrozumienia odmienności kulturowych. Służy przełamywaniu stereotypowych wzorców myślenia, ale także ma usprawnić mechanizmy integracji społecznej w grupach wielokulturowych. Istnieją placówki o profilu *stricte* wielokulturowym. Ukierunkowane są na pracę z dziećmi różnych narodowości, wyznań oraz kultur. Powyżej opisana forma funkcjonowania placówki świadczy o świadomej decyzji dyrekcji przedszkola, zwykle jednak skala wielokulturowości w przedszkolach nie jest tak szeroka lub wynika po prostu z nagłej konieczności pomocy.

W związku z nasilającymi się ruchami migracyjnymi wciąż zwiększa się prawdopodobieństwo pojawienia się w grupie dziecka z zagranicy, dlatego zadaniem osoby kierującej przedszkolem jest przygotowanie placówki oraz pracowników na taką sytuację. Wiele placówek wychowania przedszkolnego decyduje się na bezinteresowną pomoc uchodźcom, na przyjęcie dzieci odmiennych kulturowo, tym samym wprowadzając szereg zmian w codziennym funkcjonowaniu przedszkola. Istnieje wiele metod i form kształtowania edukacji wielokulturowej w placówce. Dzieci powinny być edukowane pod kątem otwartości na to, co nowe i początkowo wydaje się inne.

Metody pracy w grupie wielokulturowej

Przedszkole jest instytucją, która z założenia powinna kształtować postawy prospołeczne i tolerancyjne, dlatego też do zadań dyirekcji oraz kadry pedagogicznej należy wdrażanie działań i metod pracy, które będą uświadamiać grupie, że każdą odmienność należy zaakceptować, jednocześnie wspierając dzieci

Relacja pracowników przedszkola z rodzicami powinna opierać się na partnerstwie, szczerości i zaufaniu. Należy pamiętać, że dzięki skutecznej współpracy nauczycieli z rodzicami dziecko jest w stanie osiągnąć wiele sukcesów w różnych obszarach rozwoju.

migracyjne w procesie adaptacji oraz dalszego funkcjonowania w placówce. Przed przyjęciem do grupy dziecka odmiennego kulturowo należy przygotować dzieci na tę sytuację, przekazując im wiedzę na temat różnorodności oraz wartości innych kultur. Należy budować zrozumienie dla ograniczeń dzieci wynikających ze zmiany środowiska, a niekiedy całego dotychczasowego życia.

Warto wprowadzić formy działania, które będą bezpośrednio nawiązywać do kultury dziecka migracyjnego. Przykładem może być wdrożenie piosenek w ich języku ojczystym bądź zajęć bezpośrednio nawiązujących do danej kultury i obyczajów, które dadzą dzieciom poczucie bezpieczeństwa i akceptacji w grupie.

Metodą, która sprawdza się w pracy z dziećmi w grupach wielokulturowych, jest bajkoterapia. Często „niedoskonały bohater” staje się idolem dziecka. Ma ono poczucie, że bohater bajki nie jest idealny – ma wady, niedoskonałości, różni się od nas, a jednocześnie wzbudza sympatię, zaufanie i chęć niesienia mu pomocy. Bajki terapeutyczne mogą mieć charak-

ter uniwersalny, jednocześnie ucząc dzieci akceptacji odmienności.

Oto przykładowe pozycje bajek terapeutycznych odnoszących się do wyzwań, z którymi muszą zmierzyć się dzieci z doświadczeniem migracyjnym:

- *Bajka o pajęczku* – o odrzuceniu dziecka przez grupę (M. Molicka),
- *Pewnego późnego popołudnia* – o lęku związanym z niezaspokojeniem potrzeby akceptacji (M. Molicka),
- *Duch krecik* – o lęku separacyjnym (M. Molicka),
- *Zuzi-Buzi* – o lęku separacyjnym, o poczuciu osamotnienia (M. Molicka),
- *Droga do domu* – o niepokoju odczuwanym w nowych miejscach (J. Śniarowska),
- *Cały świat w naszej klasie. Bajki międzykulturowe* (A. Szczepanik, A. Cruz-Kąciak) – poruszające tematykę migracji, uchodźstwa, relacji między ludźmi różnych kultur oraz porozumiewających się w różnych językach.

Bajki terapeutyczne dają wsparcie i poczucie siły, które może rzutować na rozwój społeczno-emocjonalny dziecka.

Bariera językowa dzieci migracyjnych może stać się największym utrudnieniem w prawidłowym funkcjonowaniu w placówce. Zadaniem nauczycieli jest ułatwienie procesu nauki nowego języka poprzez wykorzystanie prostych form przekazu. Najbardziej przystępną dla dzieci formą jest nauka poprzez zabawę.

By ułatwić dzieciom odmiennym kulturowo komunikację zarówno z resztą grupy, jak i z nauczycielami, warto przygotować w sali kąci z kartami obrazkowymi przedstawiającymi podstawowe czynności wykonywane przez dzieci. Przed rozpoczęciem każdej aktywności (np. przed posiłkiem, sprzątaniami zabawek, myciem rąk, wyjściem do ogrodu) warto zaprezentować dzieciom kartę obrazkową, która ułatwi zrozumienie rytmu dnia oraz podejmowanych w danym momencie aktywności.

Formą pracy łączącą przełamywanie barier językowych i integrację grupy mogą być zabawy polegające na nauce nowych słów, podstawowych zwrotów w obu językach.

Przykład zabawy

Dzieci siadają w kręgu, wewnątrz którego rozłożone są karty obrazkowe przedstawiające różne przedmioty oraz czynności. Każde dziecko kolejno wybiera obrazek i mówi, co prezentuje obrazek. Zadaniem dzieci jest nazwanie przedmiotu bądź czynności na obrazku i powtórzenie słowa/wyrażenia w języku polskim oraz w językach, którymi porozumiewają się dzieci migracyjne. To ćwiczenie pozwala dzieciom

innym kulturowo przyswoić język polski, a pozostałym dzieciom – język obcy. Przy tego typu zabawach istotne jest przygotowanie nauczyciela, który powinien potrafić nazwać w języku obcym wyrażenia przedstawiane na kartach obrazkowych, by pomóc dzieciom w przypadku onieśmienia bądź niechęci do udziału w zabawie.

By ułatwić dzieciom odmiennym kulturowo komunikację zarówno z resztą grupy, jak i z nauczycielami, warto przygotować w sali kąci z kartami obrazkowymi przedstawiającymi podstawowe czynności wykonywane przez dzieci.

Do skutecznych sposobów na naukę języka polskiego oraz przełamanie bariery językowej dzieci migracyjnych można zaliczyć następujące:

- mówienie po polsku w trakcie wykonywania codziennych czynności (nazywanie przedmiotów i czynności podczas konkretnych aktywności),
- czytanie bajek na głos, co pozwoli dzieciom oswoić się z brzmieniem języka obcego,
- zapoznanie dzieci z piosenkami oraz wierszykami, w których mają możliwość ilustrowania treści ruchem,
- inicjowanie dialogu z dzieckiem w taki sposób, by miało możliwość przekazania informacji zwrotnej, choćby poprzez komunikaty niewerbalne, takie jak: mimika twarzy, gesty czy wykonanie czynności, o którą prosi nauczyciel (np. wskazanie prawidłowego obrazka, części ciała bądź przedmiotu). Reakcja nawet w formie niewerbalnej świadczy o rozumieniu znaczenia słów,
- tworzenie bezpiecznej i swobodnej atmosfery podczas indywidualnej rozmowy z dzieckiem,
- poprawianie błędów językowych w sposób nieodczuwalny dla dziecka. Jeśli dziecko źle wypowie dane słowo, należy powtórzyć je w sposób poprawny, nie kładąc nacisku na to, że dziecko popełniło błąd,
- organizowanie pracy w mniejszych grupach bądź parach, co ułatwia dzieciom nawiązanie kontaktu i swobodę komunikacji.

Metody pracy z dziećmi powinny zostać dostosowane do potrzeb grupy oraz wieku dzieci. Działania w tym kierunku podejmowane przez dyrekcję oraz nauczycieli mają na celu budowanie pozytywnych postaw społecznych.

W jaki sposób przedszkole może wesprzeć rodziny migracyjne?

Rola zarówno dyrekcji, jak i nauczycieli w edukacji oraz wychowaniu dziecka z doświadczeniem migracyjnym jest niezwykle ważna, szczególnie gdy przesiedlenie wiąże się z traumatycznymi przeżyciami. Praca w grupie wielokulturowej stawia przed pracownikami przedszkola wiele wyzwań. Dyrektor placówki zobligowany jest do ustalenia procedur i działań, które są konieczne do podjęcia w sytuacji przyjęcia do placówki dziecka z rodziny migracyjnej. Placówki oświatowe tworzą bardziej bądź mniej formalny system działań. Nie ustalono jednak do tej pory jednolitego modelu usprawniającego zbieranie informacji na temat rodzin, w tym dzieci migracyjnych.

Do zadań przedszkola należy przeprowadzenie dogłębnego wywiadu środowiskowego z rodzicami bądź prawnymi opiekunami dziecka. Uzyskanie informacji na temat jego rodzinnego środowiska, dotychczasowej edukacji (jeśli została ona rozpoczęta w poprzednim miejscu zamieszkania) i okoliczności, które wpłynęły na przeprowadzkę, pozwoli pracownikom przedszkola przybliżyć ogólny obraz dziecka i jego rodziny, co może ułatwić dalszą współpracę.

Kolejnym koniecznym do podjęcia krokiem jest stałe monitorowanie postępów dziecka w nowej placówce zarówno pod kątem edukacyjnym, jak i wychowawczym. W tym celu dyrektor przedszkola może stworzyć kartę obserwacji dziecka, w której odnotowane zostałyby informacje uzyskane z wyżej wspomnianego wywiadu środowiskowego. W tej formie wywiadu środowiskowego należałoby uzyskać informacje świadczące m.in. o:

- strukturze rodziny,
- sytuacji materialnej,
- przyczynach migracji,
- ewentualnej dezintegracji rodziny,
- stosunkach z obojgiem rodziców oraz pozostałymi członkami rodziny,
- wpływie migracji na życie codzienne rodziny i dziecka,
- zmianach w zachowaniu dziecka po przeprowadzce.

Uzyskanie tych informacji pozwoli na podjęcie dalszych kroków mających na celu wsparcie rodziny migracyjnej.

W kolejnej części powinny zostać określone sfery rozwojowe dziecka, z wyszczególnieniem jego mocnych i słabych stron. Stała obserwacja postępów dziecka może być dla nauczyciela swoistym wyznacznikiem działań psychologiczno-pedagogicznych. Warto pamiętać o tym, że ze względu na deficyty językowe oraz silne emocje związane z migracją, należy uwzględnić wszystkie te informacje – głównie w kontekście rozwoju mowy bądź rozwoju społeczno-emocjonalnego, gdyż doświadczenie migracyjne może mieć na te sfery znaczący wpływ.

Spotkania kadry pedagogicznej z założenia integrują zespół, oparte są na dialogu i dają możliwość podzielenia się trudnościami, jakie napotyka nauczyciele w codziennej organizacji pracy. Wymiana doświadczeń i pomysłów pracowników placówki daje możliwość wspólnego rozwiązywania problemów oraz odnalezienia właściwych form pracy w grupie wielokulturowej.

W przypadku pracy z dziećmi migracyjnymi warto podjąć współpracę z psychologiem dziecięcym z ramienia przedszkola, który wskaże drogę do właściwej i skutecznej pracy z dzieckiem zarówno rodzicom, jak i nauczycielom. Nagłe zmiany w życiu dziecka mogą wpływać na jego obniżone samopoczucie, brak poczucia bezpieczeństwa czy nawet na powstanie zaburzeń emocjonalnych, takich jak: stany lękowe, depresyjne, reakcje nerwicowe czy labilność emocjonalna. W pracy z dzieckiem przedszkolnym należy określić cele, które chcemy zrealizować na rzecz jego prawidłowego rozwoju. Należy zwrócić uwagę na jego potrzeby, uwzględniając zaburzone funkcje wychowawcze oraz ewentualne deficyty rozwojowe będące ich następstwem. Jednak działania te mogą mieć także charakter uniwersalny, profilaktyczny, nie muszą być podejmowane tylko w sytuacjach, gdy zaobserwujemy u dziecka problemy wychowawcze bądź emocjonalne. Warto skupić się na sferze wyrażania uczuć, nazywania własnych i cudzych emocji, budowania realnego poczucia własnej wartości oraz przyswajania obowiązujących norm i zasad panujących w grupie.

Zadaniem dyrektora przedszkola jest poinformowanie rodziców bądź opiekunów prawnych dziecka o możliwości skorzystania z pomocy specjalistów (psychologów, pracowników socjalnych, prawników).

Relacja dyrektor – nauczyciel – rodzic

Celem wychowania przedszkolnego jest wspieranie prawidłowego rozwoju dziecka, kształtowanie jego zdolności, budowanie odpowiedniego systemu wartości. Trudno się nie zgodzić z tym, że zarówno dom rodzinny, jak i placówka wychowania przedszkolnego są głównymi filarami odpowiedzialnymi za wychowanie dziecka. Komunikacja między tymi filarami, czyli rodzicami i dyrektorem/nauczycielami, jest środkiem do osiągnięcia harmonijnego rozwoju dziecka. Pozy-

tywna relacja pracowników przedszkola z rodzicami powinna być budowana już od pierwszego kontaktu. Zadaniem dyrektora placówki jest przedstawienie niezbędnych informacji na temat jej funkcjonowania, z kolei zadaniem rodziców jest opisanie ich oczekiwań względem tej placówki. By współpraca przebiegała prawidłowo, należy sięgnąć po narzędzie, jakim jest rozmowa.

Istnieje wiele form komunikacji dykcji oraz nauczycieli z rodzicami. Do podstawowych można zaliczyć:

- rozmowy indywidualne,
- zebrania grupowe,
- przekazywanie bieżących informacji na temat działalności placówki za pomocą strony internetowej/aplikacji,
- spotkania warsztatowe dla rodziców,
- wydarzenia, uroczystości organizowane w placówce,
- dni otwarte.

W przypadku kontaktu z rodzinami migracyjnymi utrudnieniem może być bariera językowa. W związku z ostatnimi wydarzeniami, które mają miejsce za naszą wschodnią granicą, a tym samym z wciąż zwiększającą się ilością dzieci tzw. innych kulturowo, w placówkach oświatowych dyrektorzy decydują się na zatrudnienie pracownika posługującego się biegle językiem obcym, co zdaje się być dużym ułatwieniem w codziennej komunikacji nie tylko z dziećmi, ale także z ich rodzicami. Zatrudnianie nowego pracownika nie należy jednak do obowiązków osoby kierującej placówką. W świecie nowoczesnych technologii skutecznym sposobem na przekazywanie informacji może być np. prezentacja multimedialna przygotowana w obu językach.

Relacja pracowników przedszkola z rodzicami powinna opierać się na partnerstwie, szczerości i zaufaniu. Należy pamiętać, że dzięki skutecznej współpracy nauczycieli z rodzicami dziecko jest w stanie osiągnąć wiele sukcesów w różnych obszarach rozwoju.

Doskonalenie zawodowe jako czynnik ułatwiający pracę w grupie wielokulturowej

Formy doskonalenia zawodowego organizowane przez przedszkole wynikają z potrzeb merytorycznych oraz rozwoju zawodowego pracowników. Wszelkie te formy muszą być zgodne z potrzebami przedszkola. Ustala je dyrektor na podstawie koncepcji i planu funkcjonowania placówki. W związku z narastającą liczbą dzieci z doświadczeniem migracyjnym dla pracowników polskich przedszkoli organizuje się wiele szkoleń oraz warsztatów, które mają na celu przekazanie nauczycielom praktycznej wiedzy niezbędnej w pracy w grupie wielokulturowej. Takie formy doskonalenia skupiają się wokół kwestii wspierania w procesie edukacji uczniów,

którzy posługują się innym językiem, ale także mówią o tym, jak pracować z resztą grupy.

Doskonalenie zawodowe nauczycieli może odbywać się również wewnątrz placówki. Może przyjąć formę cyklicznych zebrań bądź warsztatów organizowanych przez dyrekcję dla pracowników przedszkola. Jedną z najprostszyc i zarazem najbardziej efektywnych form dzielenia się pomysłami jest *mind mapping*, czyli mapa myśli. Każdy z warsztatów może nawiązywać do konkretnych zagadnień, tj. bariera językowa u dzieci, poczucie osamotnienia/rozłąka z rodzicem, formy współpracy z rodzicami, budowanie tolerancji w grupie.

Metody pracy z dziećmi powinny zostać dostosowane do potrzeb grupy oraz wieku dzieci. Działania w tym kierunku podejmowane przez dyrekcję oraz nauczycieli mają na celu budowanie pozytywnych postaw społecznych.

Takie spotkania z założenia integrują zespół, oparte są na dialogu i dają możliwość podzielenia się trudnościami, jakie napotyka nauczyciele w codziennej organizacji pracy. Wymiana doświadczeń i pomysłów pracowników placówki daje możliwość wspólnego rozwiązywania problemów oraz odnalezienia właściwych form pracy w grupie wielokulturowej. Kolejne spotkania mogą nawiązywać do oceny postępów dzieci na różnych płaszczyznach.

Podczas zebrań z udziałem dyrekcji oraz nauczycieli warto poruszać kwestie społeczno-emocjonalnego rozwoju dzieci migracyjnych, ocenianie ich postępów i formułowanie konkretnych działań, które mają na celu pomoc dzieciom w procesie adaptacji.

Jak wiadomo, jakość edukacji i sprawowania opieki w placówce jest silnie związana z kwalifikacjami kadry pedagogicznej, a praca w grupie wielokulturowej stawia przed nauczycielami wiele wyzwań zarówno w zakresie wiedzy merytorycznej, jak i umiejętności dydaktycznych czy komunikacyjnych. Możliwość rozwoju zawodowego pracowników często jest czynnikiem motywującym do dalszej pracy, co może mieć znaczny wpływ na funkcjonowanie placówki. Należy pamiętać o tym, by uczestnictwo nauczycieli w różnych formach doskonalenia zawodowego stanowiło element realizacji zadań przedszkola, tym samym zaspokajając ambicje kadry pedagogicznej oraz wspierając holistyczny rozwój dziecka w placówce.